

## **Літературна децентралізація: фестивалі та проекти малих міст і сіл України**

*(оглядова довідка за матеріалами преси та  
Інтернету за 2016–2017 рр.)*

За попередній та поточний роки кількість публікацій в Інтернеті та пресі, підтримка відомчих органів та мистецьких організацій, іменитість вітчизняних та міжнародних гостей, зацікавленість різних верств населення доводять, що такі міжнародні події літературно-музичного та мистецького спрямування як «Форум видавців» у Львові, київські «Книжковий Арсенал» та «Гогольfest», Meridian Czernowitz у Чернівцях, уже сформували фестивальну традицію у великих містах України. Також досить активно презентують власні події на міжнародній культурній карті й інші обласні центри України. Івано-Франківськ, Луцьк, Тернопіль, Чернігів, Харків, Запоріжжя – далеко не вся географія проведення літературно-мистецьких заходів, організаторів яких об'єднує бажання якісно створити місцевий культурний простір [1].

Зважаючи на те, що 2017 р. – час розбудови Інституту книги – актуальності набули чимало тем, пов'язаних із літературою як чинником позитивних суспільних змін. Зокрема, тема культурної децентралізації, а вужче – літературної. Адже за допомогою літературних подій (зустрічей, фестивалів, книжкових ярмарків тощо), а також креативних проектів зі створення локального культурного простору з'являється більше можливостей показати громаді, як книжка, мистецтво, навіть персональний досвід певних авторів змінюють і активізують міський простір, виводять його на новий міжнародний рівень.

У серпні в одному зі своїх перших інтерв'ю як директора Інституту книги Т. Терен зазначила, що перед відділом, який відповідатиме за організацію подій, стоятиме першочергове завдання – налагодити комунікацію з регіонами. Вона наголосила, що сьогодні «дуже важливо працювати не лише з тими містами, де активне культурне й літературне життя, а й передовсім із тими центрами, куди раніше майже не доїжджали наші письменники» [2].

Сьогодні тему літературної децентралізації все частіше обговорюють у професійних колах. Так, під час «Книжкового Арсеналу» в 2016 р. у рамках кураторської програми «Література як інструмент соціальної дії» І. Славінської пройшла дискусія «Як Михайль Семенко та Шмуель Агнон впливають на життя малих міст і сіл», на якій письменники, видавці, куратори мистецьких проектів диспутували про переваги й недоліки організації культурних проектів у невеличких містечках та селах, про те, де взяти гроші та як знайти приміщення, з чого краще починати і як такі ініціативи впливають на місцевих мешканців [3].

19 травня 2017 р. в рамках того ж форуму відбулася дискусія «Літературна децентралізація. Книжкові заходи в містах, де до них не звикли», під час якої учасники намагалися знайти відповіді на запитання, чому більшість обласних і практично всі районні центри – обділені увагою книгарів? Що має бути першим – попит чи пропозиція? У чому причина відсутності відповідної аудиторії? Чи немає аудиторії саме тому, що письменники сюди не доїжджають? Які труднощі та які бонуси чекають на тих, хто прагне організувати щось у невеликих українських містах? Ці питання потребують нагального вирішення, особливо якщо взяти до уваги те, що в середовищі письменників, видавців, книгорозповсюджувачів, критиків вважається, що Київ, Львів та, можливо, ще два-три українських міста на зразок Івано-Франківська чи Харкова – міста «книжкові»: тому якщо організовувати тури презентацій, то сюди їхати варто, а в інші – як складеться. Є також переконання, що аудиторію тут зібрати легко, але, з іншого боку, мешканці цих міст розпечені культурними подіями і їх складно чимось здивувати [4].

Маленьким містам і як батьківщині письменників, і як об'єктам змалювання було присвячено дискусію «Література малих міст», що відбулася з нагоди виходу друком книжки «Ключ у кишені» – це тексти письменниць, учасниць резиденції Літературного центру імені Агнона в Бучачі, що на Тернопільщині – С. Андрухович, Є. Сенік, І. Демченко, Н. Федущак, М. Максим'як [5].

Не тільки в столиці, а й Радивиліві на Рівненщині в червні цього року було піднято тему літературної децентралізації під час «круглого столу» «Як зробити маленькі містечка читаючими» за участі бібліотекарів, письменників та читачів. Відбулася подія у рамках масштабного свята української книги «Час читати», на яке приїхали письменники та книговидавці з семи областей України [6].

Безумовно, такі літературні події – рушії прогресивних змін у суспільстві, адже вони руйнують культ «пливти за течією», допомагаючи витворити власну ідентичність. Цей єднальний фактор творення культурного простору стає внутрішнім стрижнем, основою сучасного й майбутнього української нації [7].

І. Демченко, асистентка відділу культурних програм Гете-Інституту в Україні зауважує: «Коли ми почули про той досвід, який мають маленькі міста й культурні активісти з маленьких міст, то зрозуміли, що потрібно не тільки допомагати їм фінансово. Важливо також говорити про їх досвід, ділитися тим, що з ними відбувається, щоб всі, хто працює в малих містах, знали, що такі проекти в Україні зараз можливі, не зважаючи на всі складнощі». На основі цього досвіду було видано книжку «PLAN Z: поради для агентів культурних змін», яка корисна всім, хто цікавиться реалізацією культурних проектів та заходів [3].

Вдалим прикладом літературної децентралізації є мистецький незалежний проект «Міст», адже його мета – побудувати культурний простір між містами України, створити своєрідний трансфер митців, ідей та культурних проектів. У рамках проекту молоді митці з різних міст України створюють спільні літературні антології, організовують творчі вечори, літературні читання, виставки, концерти. Завдяки проекту поети та музиканти з Кропивницького презентували свою творчість на великих літературних фестивалях та поетичних

читаннях у Львові, Черкасах, Вінниці, Одесі, Тернополі. Учасники та організатори вважають, що завдяки проекту «Міст» молода місцева література та музика інтегрувалися у всеукраїнську. Громада знайомиться з молодими, талановитими митцями з різних куточків України, що позитивно впливає на культурний імідж міста. До проекту долучаються все більше талановитих людей з усієї України, а тепер і з Білорусії. Своїм прикладом автори проекту доводять, що навіть у маленькому провінційному містечку можна створити на волонтерській основі потужну платформу для промоції української літератури [10].

Взірцем правильного підходу до організації заходів літературно-мистецького спрямування в малих населених пунктах України є й так званий «севлюський феномен». Севлюш – колишня назва міста Виноградів, що на Закарпатті. Саме в цьому містечку з населенням 25 тис. вирує повноцінне письменницьке життя – сюди приїжджають столичні письменники, звідси їдуть на книжкові форуми виноградівські автори, які пишуть не просто на достатньому професійному рівні, а можуть задати власні орієнтири у творчості. Це М. Чухран, М. Садовий, В. Кіш, Є. Грін, С. Тарнавська, І. Говбан, М. Бурмек-Дюрі. Таке явище є закономірним наслідком вдалого поєднання сучасних засобів комунікації та чіткого плану розвитку, зважаючи на всі локальні й ментальні особливості певної місцевості [9].

Як вважають експерти, перевагою всіх проектів, які робляться в малих містах, є те, що там для цього потрібно суттєво менше грошей, ніж, наприклад, у містах-мільйонниках. Часто буває так, що активістам вдається залучити ресурси, а не фінансування, тому, що зазвичай гроші фізично в руки мало хто хоче давати. Відтак, на думку фахівців, у такому разі потрібно активніше співпрацювати з бізнесом, місцевою владою тощо [3].

Так, у Жмеринці Вінницької області один із мистецьких проектів було проведено на вокзалі. Жмеринка – відомий залізничний вузол, і там справді хороший вокзал, дуже красиве приміщення. Активісти звернулися до місцевої ради з проханням використати частину вокзалу для проведення одноденного фестивалю. Причин відмовити їм не знайшлося, тож міська влада погодилася. Потім так сталося, що випадково на фестиваль потрапили журналісти, захід набув розголосу, а така творча ініціатива – схвалення. Адже метою фесту було демократизувати культурну сферу маленького українського міста та посилити в житті міста участь громади. «Ми хочемо довести, що громада маленького містечка може самотужки робити своє місто сучасним, демократичним та помітним на культурній мапі України», – наголосив один із організаторів заходу Я. Мінкін [11].

Заходом, спрямованим на промоцію власного міста, є й Всеукраїнський літературний конкурс ім. Леся Мартовича, що проходить у Жовкві Львівської обл. Звісно, задля об'єктивності, до участі у журі організатори запрошують фахівців і з інших міст, проте основний акцент зроблено на тому, що подію організовано саме в Жовкві, саме її мешканцями. Майже 300 майстрів пера з 17 областей України, а також представники діаспори взяли участь в цьогорічній урочистій церемонії відзначення переможців конкурсу. Високого представницького рівня цьому літературному змаганню допомогла досягти

продумана концепція – захід покликаний стати не просто «тусівкою» літераторів, а вшанувати українського письменника, громадського діяча Леся Мартовича, який жив на Жовківщині. «В цілому, я б назвала цей конкурс втіленням гармонії локалізації й універсалізму – гарна культурна програма сприяє знайомству й співпраці авторів із усієї України. В цьому сенсі маленька Жовква успішно долає міф про те, що подія всеукраїнського рівня нібито може відбутися лише у столиці. Це не так. В організації такого заходу усе вирішують концепція, програма та компетентність журі. Тож інші міста можуть брати приклад», – вважає дипломантка з Луцька Л. Шторм. Вона також наголошує на тому, що підтримка великих літературних заходів у Жовкві (конкурсів, книжкових форумів, презентацій) відбувається на рівні влади: «На церемонії нагородження переможців конкурсу були присутні представники органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, а під час літнього «Книгофесту» мене особливо вразило, як голова Жовківської РДА Н. Щур особисто взяла участь у літературних читаннях, декламуючи вірші Л. Костенко», – ділиться враженнями Л. Шторм [23].

Надати ще одному місту та його мешканцям якісний літературний контент вдалося і М. Максим'як, яка є куратором Літературного центру імені Агнона та проекту «АртДвір», що діють в Бучачі Тернопільської обл.

«Ідея Літературного центру імені Агнона виникла нещодавно, це досить свіжий проект. Ми хочемо, запрошувати сучасних письменників, щоб вони вели з жителями Бучача культурний діалог, – каже М. Максим'як. – Шмуель Агнон – перший івритомовний письменник у світі, який став лауреатом Нобелівської премії. А Бучач – місто, де він народився, і про яке, власне, йдеться в його премійованому творі».

Хоч минуло ще небагато часу від початку створення Центру, всі причетні до процесу відзначають позитивні результати його діяльності: «Якщо на наші перші презентації приходило 10-15 людей, то зараз в АртДворі в літню пору ми збираємо 50-100 людей, це колосальна цифра для такого містечка, як наше. Гроші на проекти ми зазвичай беремо з власної кишені. Хоча іноді нам допомагають не грошима, а ресурсами. Були такі випадки, коли проект «АртДвір» підтримували люди, які мають місцевий бізнес. Так, скажімо, чоловік, який має магазин будматеріалів виділив частину бруківки для цього двору, а жінка, яка володіє квітковим магазином надала багато насіння різноманітних квітів і вже готових саджанців для дворика. Також співпрацюємо з невеликим місцевим готелем, він надає знижки гостям, які до нас приїжджають», – підсумовує М. Максим'як [3].

Десятки зустрічей зі сучасними українськими письменниками, книжкові презентації, ексклюзивні літературні мандрівки Бучачем, розроблені на основі текстів Агнона та сучасних українських письменників, стали справжнім культурним бумом для мешканців районного центру Тернопільської області. Восени 2016 року у 12-тисячному Бучачі культурні активісти за підтримки Гете-Інституту та програми Культурно-освітня академія відкрили літературну резиденцію для українських письменників, першими гостями якої стали Є. Сенік,

А. Любка та С. Андрухович. Організатори проекту прагнули, щоб резиденти відчували атмосферу міста і описали його.

«У Німеччині є таке поняття, як міський письменник. Влада міст пропонує літературну резиденцію письменникам, щоб ті жили й писали про відвідуване місто. Ми підтримали літературну резиденцію у Бучачі, оскільки вона – чудовий приклад того, як можна повернути маленькому містечку його літературну ідентичність і урізноманітнити культурне життя. Цей проект важливий також із точки зору культурної децентралізації, про яку так багато сьогодні говорять в Україні», – розповіла референт із культурних програм Гете-Інституту Фрідеріке Мьошель [8].

Важливим чинником проведення заходів у провінції є інфраструктура. Так, вона застаріла, потребує значних інвестицій, але є безліч приміщень у будь-якому місті, у будь-якому районі, які можна використовувати. І це шлях, по якому йде не лише Україна. Так було в Німеччині, Великій Британії, скрізь у тих країнах, які залишили за собою індустріальний спадок, що не використовується належним чином. І. Демченко вважає, що в Україні існує проблема недовіри активістів до влади, певне напруження. Але для того, щоб проект працював, особливо якщо говорити про маленьке місто, треба шукати можливості налагодити діалог, хоч це може бути складно. «Якщо шукати наполегливо й демонструвати чіткий зрозумілий бізнес-план, існує велика ймовірність, що іноземна організація це помітить», – додає вона [3].

Так, культурна ініціатива з Маріуполя – «Арт-платформа Тю» – виникла рік тому завдяки гранту від USAID. Арт-кластер розташувався у колишньому спортзалі. Законсервована будівля у найстарішій частині міста повністю змінила інтер'єр та екстер'єр, щоб перетворитись на новий простір інноваційних для Маріуполя подій. Ремонт робили власними руками, але тепер це по праву матеріалізована спільна мрія кількох активістів, що прагнули змін та втілили їх власноруч.

Зараз команда проекту – це близько десятка людей, які взялися знайомити містян з новим через арт-проекти. Тепер тут проводять концерти, літературні вечори, книжкові презентації, семінари, виставки, воркшопи і лекції. «Жителям було нелегко сприйняти авангардні ідеї, що ми їх пропонували в "Тю". На щастя, все більше маріупольців починають сприймати нове, й наших прихильників стає дедалі більше», – розповідає арт-директор Д. Ступнік. Він також зазначає: «Ми відчуваємо, що створення регіональних культурних заходів – це не епізод, а тенденція. Децентралізація культурного активізму триватиме й надалі. Майданчики, платформи, фестивалі, резиденції та інші культурні та мистецькі ініціативи з'являтимуться в найменших містечках країни – спершу за допомоги агенцій з Києва, але локальний рух буде все більшим. Ми впевнені, що талановиті митці та цікаві події трапляються не тільки в Києві та Львові, але щоб зрозуміти це, треба любити, досліджувати та вкладатися в усі куточки країни. Й за п'ять років ресурси про культуру писатимуть не лише про столичні події, а й про Маріуполь, Лубни, Бахмут, П'ятихатки та Решетилівку» [16].

Звичайно, провести фестиваль не в обласному, а в районному центрі чи селі вимагає значно більших зусиль. Тут важливими є багато чинників, які повинні

скластися, щоб витворився якісний продукт, – співпраця організаторів із місцевою владою, узгодженість на усіх рівнях – від тих, хто встановлює сцену, до тих, хто на ній виступає, інфраструктура тощо.

Довести, що це можливо, взялася В. Меньок – засновниця Міжнародного фестивалю, який проводиться в Дрогобичі Львівської обл. на честь відомого письменника і художника Бруно Шульца.

«Існує думка, що найпродуктивніші елементи культури завжди творилися в провінції, – каже вона, – і Дрогобич – саме така провінція, світовий шульцознавчий центр». Дрогобицький фестиваль, до слова, збирає закордонних гостей із понад 13 країн. «Ідея і місія заходу – повернути Шульцові те, на що він заслуговує, повернути його в рідне місто. Це його міфологічне гніздо, тільки тут він міг творити. І в той самий час – повернути Дрогобичу Шульца, з яким місто ідентифікується на світовій мапі культури», – зазначає В. Меньок. Фестиваль має досить усталений набір заходів – музичні, літературні, театральні події, персональні виставки та конференція шульцознавців [1].

Репутацію «унікального» вже здобув футуристичний літературно-мистецький фестиваль «Метро до Кибинець», який вперше відбувся в 2016 р. в с. Кибинці Полтавської обл. Його присвячено пам'яті знаменитого уродженця цього села – першого українського поета-футуриста Михайля Семенка. І назва фестивалю теж є цитатою із Семенкового вірша, в якому він близько восьми десятиліть тому пророкував транспортну революцію в Україні, а саме – появу метрополітенів та якісних автошляхів. Знаково, що Кибинці в ХІХ ст. належали до групи міст та сіл, що їх урочисто називали «українськими Афінами». Тут бували визначні культурні родини тогочасної України – від Гоголів до Капністів, тут був гарний театр, часто відбувалися концерти та вистави.

Паралельно з літературною частиною заходу відбувався мистецький майстер-клас для кибинецьких дітей, який провадив художник та дизайнер Ю. Барабаш. Творчість дітей згодом було залучено у виставі «Як повстав світ і загинув Михайль Семенко», представленій на сцені місцевого Будинку культури (реж. Є. Степаненко). У виставі брали участь і молодь с. Кибинці, і актор із Києва С. Солопай, і журналіст, письменник Ю. Макаров, і поети. Після закінчення вистави розпочалося святкування Дня села – з музикою, невеличким ярмарком, танцями й атракціонами. Ця частина фестивального дня привернула відчутно більшу увагу місцевих мешканців, аніж «літературоцентрична» програма, – зазначають організатори, – але це зовсім не ставить під сумнів необхідність проведення подібних акцій у селах. Вони, по-перше, так чи інакше знайомлять людей з формами й напрямками сучасної літератури та мистецтва, які відрізняються від «масових» зразків. А по-друге, дають середовище та контекст тим мешканцям сіл (або невеликих міст), які про такі напрямки знають і цікавляться ними. Співзасновниця проекту поетеса Л. Якимчук зазначає: «Цим проектом ми хочемо зробити Кибинці своєрідним культурним центром, таким собі пупом землі, а не тим, чим село є зараз; щоб туди хотіли приїздити люди з довколишніх містечок і сіл. Тому ми багато консультувалися з М. Максим'як та з іншими активістами, які вже займалися подібними проектами, для того, щоб запустити свій і зрозуміти, як сільських людей, які живуть з думкою про свій

город і господарство, залучити до культурно життя». Відтак ініціатива Л. Якимчук і Г. Танай (співорганізаторки кампанії арт-екскурсій «Їздець») варта як підтримки й заохочення, так і наслідування [17].

Однією з надзвичайно цікавих і прогресивних подій літературного життя України є Міжнародний фестиваль інтеграції слова в сучасному арт-просторі «Литаври». У 2017 р. він охопив одразу шість населених пунктів Чернігівщини, серед яких, окрім обласного центру, також Варва, Корюківка, Куликівка, Ніжин та Седнів. У рамках цього масштабного літературно-мистецького заходу в кожному з вище зазначених міст та містечок висадився справжній творчий десант вітчизняних і зарубіжних письменників, літераторів, журналістів, які влаштували в бібліотеках, школах, дитячих садочках і вищих навчальних закладах презентації, читання, бесіди тощо. Загалом у рамках фестивалю відбулося понад 80 різноманітних просвітницьких заходів. У розгалуженому форматі, – за словами організаторів, – уся суть фестивальної ідеї, адже у важкі часи надію та мотивацію молодим людям здатен дати тільки якісний культурний продукт, котрий і було представлено на «Литаврах». «„Литаври” не збирають письменників „потусуватися” і почитати власні твори, – говорить організатор та натхненниця фестивалю, ніжинська поетеса Т. Винник. – Ми інтегруємо друковане (і не тільки) слово в сучасне культурне середовище, робимо його модним, створюємо живий діалог читача та письменника, даруємо книжки». «Литаврівці» видали альманах творів учасників, до якого увійшли доробки як відомих сучасних майстрів слова, так і молодих початківців. Не приховували захоплення від концепції фестивалю закордонні гості, котрі завітали на Чернігівщину з Болгарії, Вірменії, В'єтнаму, Польщі, Чехії тощо [18].

Фестиваль «Зернослово» в Білогірському районі Хмельницької області своєю назвою завдячує письменнику К. Гордієнку, лауреату Державної премії імені Т. Шевченка. За словами організаторів, метою фестивалю є «сіяти слово – літературне, високохудожнє – в районах області, безпосередньо в селах, де місцеві мешканці сіють зерно». Вже втретє письменники Хмельниччини та гості з інших областей України у рамках заходу виїжджають на зустрічі з читачами районів краю. У 2017 р. вони відвідали Деражнянський, Хмельницький, Ярмолинецький, Білогірський райони. Об'єднавшись у творчі групи, письменники побували в селах Сушівці, Міклаші, Гулівці. В кожному селі гості залишили добірки книг для місцевих бібліотек. Щороку фестиваль засвідчує, що такі заходи є вкрай необхідними – читачі з провінції з цікавістю та захопленням сприймають творчість українських письменників, охоче дізнаються про книжкові новинки і, як результат, стають активними учасниками літературного процесу в Україні [12].

«З країни в Україну» – це «турне» музикантів, поетів, майстрів, фахівців із новітніх технологій і, звичайно, культур-менеджерів містами сходу й півдня, де вони організують концерти, майстер-класи, читання, конкурси та інші заходи. Суть цього фестивалю – ще раз показати жителям територій, на яких тривалий час цілеспрямовано витравлювалося або дискримінувалося все українське, культурні й технологічні цікавинки сучасної України. У 2016 р., наприклад, виїзд охопив 3 міста індустриального Подніпров'я – Нікополь, Кривий Ріг і Запоріжжя,

а перед тим організатори провели акції в Покровську, Костянтинівці, Бахмуті, Лисичанську, Северодонецьку та Старобільську. Всюди до уваги місцевих глядачів були, крім концертів, відкриті бібліотеки, лекції, та інші культурно-розважальні заходи [19].

Уже другий рік поспіль письменник С. Жадан виступає ініціатором проведення літературного патріотичного фестивалю на східних теренах України. Минулого року в Новопскові, Сватовому та Старобільську, що на Луганщині, цього року – в Ізюмі та с. Іванівка, що на Харківщині. Організатори хочуть зробити схід привабливішим для жителів інших регіонів України, перетворивши його на один із центрів фестивального руху, адже Ізюм не лише прифронтове місто, а й культурний центр із давніми традиціями. «Креативна економіка – це те, що виводить регіони на якісно новий рівень. Культурні проекти, екотуризм, локальне креативне виробництво – Харківщина усім цим багата, та хочеться іще нового поштовху», – говорить співорганізатор фестивалю М. Богун.

На думку учасників, мета заходу набагато глобальніша, ніж просто зробити свято для людей. Б. Севастьянов, автор пісні «Гради», зауважує: «Кожному українцеві варто було б тут побувати, подивитися на місцеві настрої. У нас тут потужний патріотичний рух, і треба приїхати, щоб у цьому переконатися». «Для нас важливо показати, що Схід – це Україна: культурно, ментально і політично. І нам це вдалося», – дав свою оцінку фестивалю його ініціатор, відомий український письменник С. Жадан [14, 15, 20].

Гаслом «Захід і Схід – разом» керується і громадська діячка, організатор літературного фестивалю «Книжкова толока» у Миколаєві Львівської обл. Л. Хомчак. Організовуючи літературні зустрічі не тільки на щорічних «толоках» у Миколаєві та Стрию, Л. Хомчак робить усе для того, щоб люди в маленьких містах і селах знали літераторів і видавців, читали нові книги, ставали, зрештою, причетними до сучасного літературного процесу в Україні. Це не проста організаційна робота, розуміння-нерозуміння вищих інстанцій і багато інших нюансів, проте фестиваль відбувається саме в Миколаєві, аби популяризувати українську книгу та залучати молодь до читання у невеликих містах України... «Я так тішуся, що Миколаїв організувавсь навколо книжкової толоки і тішуся, що схід так підтримав цю подію. Ви подивіться, скільки в нас людей із Краматорська, Запоріжжя, Дніпра, Полтави. Є Буковина, Волинь, Вінниця, Івано-Франківськ, Тернопіль, Закарпаття – вся Україна з'їхалася» – каже вона.

Форум уже давно переріс межі лише літературного, збираючи на своїх теренах і музикантів, і художників, і скульпторів. Більше сотні письменників, митців, десятки видавництв і тисячі читачів зустрічаються у Миколаєві щороку (з 2007). Напередодні фестивалю автори мають нагоду побувати в школах і бібліотеках навколишніх сіл Миколаївщини. Письменник, киянин В. Шовкошитний переконаний, що саме миколаївська толока вирізняється з-поміж інших книжкових форумів України домашньою атмосферою. Він зазначає, що ярмарки, толоки потрібні людям, особливо у невеличких містечках і селах. «Я дивлюся, з кожним роком це стає престижно навіть із села приїхати й сказати: „А я була на толоці!“». Тоді всі подумують: вона була, а чого ж я не була, піду і я обов'язково на толоку наступного разу», – жартома додає В. Шовкошитний [21, 22].



Традиційний літературний фестиваль «На білому коні» відбувається з 2006 року в с. Тилявка Шумського району Тернопільської обл., де минули дитячі роки У. Самчука. Захід присвячено дню народження письменника й Міжнародному дню рідної мови. Під час фестивалю проходить підбиття підсумків районного літературно-мистецького конкурсу «Самчукова криниця» та вручення Міжнародної літературної премії ім. Уласа Самчука за кращий епічний твір, який розкриває історію та сучасність українського народу.

На думку письменника, автора ідеї проведення фестивалю С. Синюка, нині для популяризації української книжки замало таких широкомасштабних форумів, як у Львові чи Києві. «Тепер спостерігається прагнення до розширення спектру і власне тут першу скрипку починають грати місцеві фестивалі – обласного, міжобласного масштабу. Чому? Вони менш людні. З одного боку – це погано для показників, для кількості і для демонстрації розмаху, з іншого – дуже добре тому, що там не почувашся піщинкою в натовпі, а повноцінним читачем, або навпаки – повноцінним автором. Є можливість реально поспілкуватися: читачам розгледіти своїх улюблених авторів, авторам – нарешті розгледіти своїх читачів, що в принципі в умовах великих народних мас фактично неможливо. По-друге – на такі фестивалі можна привезти літературу, що максимально відповідає запитам людей на тій чи іншій конкретній території. А дослідниками давно підмічено, що люди, які не хочуть читати взагалі нічого, охоче читають те, що написано для них і про них. І саме тому є такі фестивалі, як „Книжкова толока” в Миколаєві, Львівської області, які, на жаль нині призупинені, але, я думаю, все-таки дуже актуальні на майбутнє – „Книги великої Волині” в Луцьку, фестиваль „Дерманський світильник” на Рівненщині тощо. Вони заслуговують на підтримку не тільки видавців, авторів, органів місцевої влади та місцевого самоврядування, але і на якнайширшу підтримку вдячної читацької аудиторії. Тому, що ці фестивалі, власне, для читачів», – переконаний С. Синюк [13].

«Якщо говорити про малі міста, то в роботі з ними слід починати з дослідження – кожне місто унікальне, має свою історію і контекст, стан економіки і рівень розвитку культури або урбаністики», – радить координаторка GoEast в Global Office NGO С. Колодій. Впродовж останніх кількох років вона працює як менеджер соціальних проєктів, а також має досвід роботи з крудфандинговими та комунікаційними програмами культурних проєктів, зокрема і з малих міст.

Грантова підтримка культурних та соціальних ініціатив у малих містах стала якщо не трендом, то тенденцією останніх років. С. Колодій пояснює, що сьогодні один із найбільших викликів для малих міст і сіл України в цілому – це відсутність консолідації. «Ми маємо стимулювати організації до відкритого обміну досвідом і спільної роботи, розробки карт із розвитку малого бізнесу, освіти, культури тощо – тоді нові проєкти будуть розроблятися на основі досліджень і в рамках певної стратегії, а не як наслідок наявності грантового фінансування чи бажань окремих людей. Будь-який проєкт має розроблятися з урахуванням контексту та за участі локальних активістів та організацій», – зауважує вона.

За словами грант-менеджера Ю. Караташової, важливо зазначити, що найчастіше культурні проекти отримують фінансування за двома умовними категоріями: мистецтво задля мистецтва та мистецтво задля вирішення певної проблеми. «Перша категорія має досить обмежену кількість джерел фінансування – це переважно вузькопрофільні фонди чи меценати, які, навіть маючи бажання, не мають достатньо коштів задовольнити всі заявки. Друга категорія дає шанс проекту отримати фінансування від практично будь-якої сфери: розвиток демократії, незалежних медіа чи міста, захист прав людини чи довкілля, гендерна рівність, антикорупційні заходи, охорона здоров'я тощо, – пояснює вона. – Важливо також розуміти, що кожен донор має свої цілі, завдання та пріоритети, і передусім вони зацікавлені в досягненні своєї мети, вклавши свої гроші у найбільш цільовий, потенційно успішний та найменш ризикований проект. Враховуючи це, більш вдалим для грантів будуть ініціативи, що відповідають таким критеріям: чітке розуміння та обґрунтування проблеми, на вирішення якої направлено проект, підтвердження попереднього досвіду команди, чіткі цілі та вимірні результати».

Ю. Караташова рекомендує робити акцент на унікальності та потребах конкретного регіону. «Відомо, що культурні події – це вже давно не лише спосіб розважити відвідувачів, а й місце зустрічі, обговорення та вирішення актуальних питань, можливість зібрати разом представників різноманітних громад, чиновників, активістів, діячів мистецтва тощо. Розважаючи, ви одночасно можете вирішити певну проблему. Наприклад, якщо зараз в Одесі зробити перформанс, виставку, інсталяцію чи фестиваль біля Потьомкінських сходів (що нині, як відомо, переживають не найкращі часи) і забезпечити одночасну присутність активістів, ЗМІ, представників влади та бізнесу, то ваші шанси на швидку реконструкцію і збереження цієї пам'ятки одразу виростуть. Культурна подія одночасно і показує проблему різним зацікавленим сторонам, і створює умови для діалогу, а відтак сприяє вирішенню піднятих питань. Тому, на мою думку, культурні проекти мають бути одночасно унікальними для кожного регіону, мультидисциплінарними та багатозадачними», – переконана грант-менеджер [16].

Сучасний український поет і журналіст О. Коцарев ділиться власними спостереженнями про потрібність і актуальність літературних заходів у малих містах і селах України: «Відчувається, що зараз ми маємо непоганий момент для промоції української культури в нашій провінції. Саме там брак інформації, вражень часто поєднаний з інтересом, бажанням заповнити прогалини. В обласних і просто великих містах – трохи більше інформації, але менше зацікавленості. А отже, варто започатковувати, продовжувати й підтримувати подібні ініціативи, а їх, до речі, стає все більше...» [19].

Отже, активісти, які реалізують проекти у малих містах, насамперед вчать налагоджувати комунікацію між жителями та місцевою владою, обирати оптимальні шляхи вирішення нагальних проблем і, насамкінець наповнюють життя через культуру там, де нарікають на безробіття, низькі зарплати, корупцію чи інші негаразди. Вони продовжують працювати швидше не завдяки, а

всупереч, і доводять, що децентралізація – це не лише лексема зі словникового запасу політиків, а й українська реальність [16].

## СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Піддубна Оксана. Великі фестивалі малих міст України. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk> (2016)
2. Терен Т., Якимчук Л. Читання як стратегія. (Директор Українського інституту книги Тетяна Терен: «Маємо працювати не лише з культурними центрами, а й передовсім із містами, куди письменники раніше не доїжджали»). – День. – 2017. – 3 серп.
3. Костовська А. Літературні ініціативи малих міст і сіл [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <http://www.chytomo.com/place/-literaturni-iniciativi-malix-mist-i-sil>
4. Дискусія «Літературна децентралізація. Книжкові заходи в містах, де до них не звикли». – Інформація. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://book-ye.com.ua/dyskusiya-literaturna-detsentralizatsiya-knyzhkovi-zahody-v-mistah-de-do-nyh-ne-zvykly-kyjiv-arsenal/>
5. Коцарев О. 9 цікавинок Книжкового Арсеналу: «День» проаналізував програму форуму. – День. – 2017. – 16 трав.
6. Цимбалюк Є. На Рівненщину в Радивилів прийшов «Час читати». – Голос України. – 2017. – 27 черв.
7. Мехед Н. Лауреатка європейської премії: На Україну є попит, завдання – його розвивати [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: [www.dw.com/uk/18886589](http://www.dw.com/uk/18886589) (21.01.2016)
8. Андрусенко А. В Україні за підтримки Гете-Інституту за рік реалізували 16 культурно-урбаністичних проєктів. – Україна молода. – 2016. – 7 груд.
9. Садовий В. Виноградів презентує поетичну творчість в Ужгороді. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://pershij-com.ua/vunohradiv-prezentuye-tvorchist-v-uzhhorodi/>
10. Літературний проєкт «Міст» (електронні літературні антології) громадські ініціативи України, краща громадська ініціатива, культура, Україна [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://ngonetwork.org.ua>
11. Партисипативний фестиваль у Жмеринці [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://gurt.org.ua/news/events/30392/>
12. «Зернослово» посіяли на Білогірщині: За матеріалами обласного літературного музею [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <http://km-oblrada.gov.ua/zernoslovo-posiyali-na-bilogirshhini/>
13. Осадчук Л. На фестивалі «На білому коні» визначили лауреатів премії імені Уласа Самчука. – День. – 2017. – 21 лют.
14. «Дорога на Схід»: фестиваль в Ізюмі об'єднає Слобожанщину і Донбас. – Інформація. [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://nakipelo.ua/doroga-na-shid-festival-v-izyumi-ob-yednae-slobozhanshynu-i-donbas/>

15. Рок-фестиваль "Дорога на Схід" завершився: грали й музиканти з прифронтових районів. – Інформація. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2289490-rokfestival-doroga-na-shid-zaversivsa-grali-j-muzikanti-z-prifrontovih-rajoniv.html>

16. Котвіцька К. Великі у малих: як і чим живуть культурні проекти в містах на периферії [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://platfor.ma/magazine/text-sq/re-invent/veliki-v-malikh/>

17. Коцарев О. «Метро до Кибинець» (Про футуристичний фестиваль у сільському краєвиді). – День. – 2016. – 12–13 сер.

18. Ломоносов М. Знову лунали «Литаври» (На Чернігівщині за кілька днів відбулося до сотні просвітницьких заходів). – Україна молода. – 2017. – 26 вер.

19. Коцарев О. Про український фестиваль в індустріальному Подніпров'ї, або Чому культурну промоцію слід починати з невеличких міст. – День. – 2016. – 4 серп.

20. Кльосова О. «Найбільшою родзинкою є сам Ізюм...» (На Харківщині 18–19 серпня відбудеться літературно-музичний фестиваль «Дорога на схід»). – День. – 2017. – 18–19 серп.

21. Крижанівська М. Книжкова толока у Миколаєві на Львівщині зібрала сотні літераторів зі сходу і заходу України. [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: [https://zaxid.net/knizhkova\\_toloka\\_u\\_mikolayevi\\_na\\_lvivshhini\\_zibrala\\_sotni\\_literatoriv\\_zi\\_shodu\\_i\\_zahodu\\_ukrayini\\_n1421083](https://zaxid.net/knizhkova_toloka_u_mikolayevi_na_lvivshhini_zibrala_sotni_literatoriv_zi_shodu_i_zahodu_ukrayini_n1421083)

22. Олійник М. Люба ХОМЧАК: «Шануймося, любімося і ставаймо світлішими і добрішими» [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <http://slovoprosvity.org/2016/05/05/lyuba-homchak-shanujmosya-lyubimosya-i-stavajmo-svitlishimi-i-dobrishimi/>

23. Пилипчук М. Літконкурс як промоція міста: враження луцької дипломантки від Жовкви [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.volynnews.com/news/culture/litkonkurs-ia-promotsiia-mista-vrazhennia-lutskoyi-dyplomantky-vid-zhovkvy/>

Матеріал підготувала

**М. Б. Лелик**

гол. бібліограф відділу НАУІ  
наукового аналізу  
та узагальнення інформації

Комп'ютерне опрацювання та редагування **І. Г. Піленко**

Формат 60x84/16. Умовн. друк. арк. 1,1. Б/т. Зам. 68. Безплатно

---

НБУ імені Ярослава Мудрого, Київ–1, Грушевського, 1. Тел. 278–85–12